دەوڵەت، چەمک و تیۆر… کتێبێکی نوێی نووسەر و رۆشنبیر سمکۆ محەمەد

پێشەکی

دەوڵەت هەم قەوارەی جوگرافیا و هەم شوناس و هەم سەربەخۆیی ئابوری و هەم مانایەکە بۆ بوون، بۆیە مەسەلەی دەوڵەت بەدرێژایی مێژوو هەم لەرووی مەعریفیەوە بۆتە جێگەی بایەخی میتۆدی کۆمەڵناسی سیاسی و لەزانکۆکانی جیهاندا دەخوێنرێ، هەم لەرووی تیۆری سیاسیەوە بایەخی پێدەدرێت کە هەریەك لە تۆماس هۆبز و ژان ژاك رۆسۆ و هیگڵ و مارکس و هتد، بەزانستیانە شیکاریان بۆ کردووە و رەخنەشیان لێگرتووە، هەم لەڕووی جوگرافی و نەتەوەیی و قەوارەییەوە بۆ کۆمەڵگەیەك، یان ئاینەکان یان نەریتە جیاوازەکان کە لەرووی مێژووییەوە لەرێگەی هێزو سوپاوە وەدەستهاتووە، موناقەشەی ئەوەش کراوە کە مافی هەر نەتەوەیەك، یان کۆمەڵگەیەکە ئەگەر داوا بکات خاوەن قەوارەیەکی سیاسی و جوگرافی لەو شێوەیە بێت، ئەمەش بۆ کردنەوەی ئەو گرێ سایکۆلۆژیە سیاسییە بێت کە بۆماوەی پشتاوپشتە، چونکە هەر ئەم لایەنەیە کە تائێستاش هەمان کەشوهەوای سیاسی پێوەدیارە کە بەئاسانی بۆ نەتەوەکان بەدەست نایات، بەتایبەتی ئەو نەتەوانەی کە تائێستا فرەستیان بۆ نەڕەخساوە ببن بەدەوڵەت و نوێنەریان هەبێت لە نەتەوە یەکگرتووەکان، بۆ هێزە گەورە و خاوەن دەسەڵاتەکانیش ئاسان نییە دەستبەرداری ئەو هەژموونە جوگرافیە بن کە چێژی لێدەبینن.

ئەم کتێبە لەمانای تێرمەکەوە بگرە تادەگاتە هەموو ستایلەکانی دەوڵەتی موناقەشە کردووە، بەڵام فۆکس خراوەتە سەر دەوڵەتی نەتەوەیی کە پێشتر داواکارییەکی گشتی بوو، لەڕووی نێودەوڵەتیشەوە رەوایەتی سیاسی وەرگرتبوو، بەڵام ئەم ستایلە زیاتر لەدوای شکستی سۆڤیەت و نەمانی دوو جەمسەری و نەمانی چەمکی ناسیونالیزم بوو بۆ بەدەستهێنانی دەوڵەت لەلایەن نەتەوەوە، باشترین سەلمێنەریش ئەوەیە کە ویستەکە بۆتە مەسەلەیەکی لاوەکی و چۆتە دەرەوەی ئامانجی نەتەوەکانی رۆژئاوا، تەنها بۆ ئەو نەتەوانە بایەخی ماوە کە گرێی سایکۆلۆژیان هەیە و نەبوونی ئەو قەوارە جوگرافییە بەکەموکورتی سیاسی دەزانن، چونکە نەمانی مۆدێلی دەوڵەتی نەتەوەیی، جگە لەوەی هیچ بەهایەکی نەماوە دوای ئەوەی رۆژئاوا گەیشتە قۆناغی دەوڵەتی

فرەیی لە مەزهەب و ئاین و نەتەوە و کولتوور، لێرەوە ئەم قەوارەیە بەخاتری ئەوانی دیکە کە لەپەنای نەتەوە بۆ دەوڵەتەکانن تاکو نەبنە پەراوێز و جارێکی تر نەتەوەی سەردەست و ژێردەست درووست نەبێت، ناو و شوناسی دەوڵەتی نەتەوەیی گۆڕا، نموونەش ئەوەیە کە داواکاری دەوڵەتی کوردی گۆڕا بۆ دەوڵەتی کوردستان، چونکە لەپەنا کورد سریانی و کلدانی و تورکمان و پاشماوەکانی عەرەب، کولتووری غەیرە کوردی لە کوردستان هەن، بۆیە ئەو پێشنیارە قەبوڵ کرا کە دەوڵەت بەناونیشانێکی دیاریکراوی نەتەوەییەوە نەمێنێت، بەڵام شوناسی نەتەوە لەدەست نەدات.

بەهەرحاڵ ئێمە لەم توێژینەوەیەدا موناقەشەی هەموو لایەنە میتۆدی و سیاسی و مێژوویەکانی ئەم چەمکەمان کردووە بەپێی سەرچاوە باوەڕپێکراوەکان، بەڵام ئامانجەکە خودی ئەو مانا نوێیەیە کە لەدوای هاتنی چەمکی جیهانگەرایی هاتە ئاراوە، بۆیە مانایەکی دیکەی موناقەشەی نوێ بۆ دەوڵەت، لەفەزای ئابوری کراوەدا خۆی مانیفێست کردۆتەوە، ئەویش لەجیاتی ئەوەی وەکو جاران دەوڵەتی گەورە کۆمپانیا بەڕێوەببات، ئێستا بەپێچەوانەوە بۆ رزگاربوونی دەوڵەت لە ئەرکە قورسەکانی، هەروەها بۆ گۆڕینی گرێبەستی نێوان هاوڵاتی و دەوڵەت کە دیاریکردنی ئەرك و ماف بوو لەنێو دەستووردا، پێچەوانە بۆتەوە بۆ گرێبەستی نێوان هاوڵاتی و کۆمپانیاکان، لەباشترین حاڵەتیشدا هەندێکجار دەوڵەت بۆ نەتەوە ژێر دەستەکان درووست دەکرێت، تاکو لەرێگەی ئەو سامانەی کە هەیەتی وەکو کۆنیالیالێکی ناڕاستەوخۆ بمێنێتەوە بۆ زلهێزەکان، نمونەش هاتنە پێشەوەی بەدەوڵەتبوونی ئەمازیغی و سکۆتلەند و کوردستان و کەتەلۆنیا و قرمی ئۆکراینا و هتد. هەروەها ئەو دەوڵەتۆچکانەی کە لەنەخشەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا ناویان هاتووە کە لەرووی جوگرافیاوە، سەر بەدەوڵەتی گەورەی وەکو ئێران و تورکیا و سعودیە و لیبیا و جەزائیر و تەواوی وڵاتانی عەرەبیین و کەیسەکانیان بۆ کاتی نادیار داخراون.

ئامانج لەم کتێبە لەسەرەتاوە ئەوەبوو کە کورد بەگشتی ئەم چەمکەی وەکو ویستی سیاسی و وەکو ویستی نەتەوەیی لەسەر زار بوو، بەڵام کە سەرینەگرت بەهەر هۆیەکەوە بووبێت لەکاتی خۆیدا، لەوێوە سەرچاوەی گرتبوو ئەو نەتەوانەی وەکو کوردن و هەمیشە ستراتیژی سیاسیان بەئاڕاستەی دەوڵەتە، بەڵام ئیرادەی سیاسی سەربەخۆیان نیە، چونکە درەنگ فریای ئەوە کەوتن بچنە نێو هاوکێشەی سیاسی و ببن بە لێگێیەك و لەرێگەی ئەو لێگێ سیاسیەوە بناسرێن، ئەم بۆچوونەش ئەگەر نیگەتیڤ نەکەوێتەوە، ئەوەیە کە دەوڵەت لەم سەردەمەدا دەسەڵاتە سیاسی و ئابوریەکەی هێندە سنووردار کراوە، تائەو

جێگەیەی کە دەوڵەتی نەتەوەیی بەهای جارانی نەمێنێ، چ لەناو مەحفەلی نێودەوڵەتی و چ لەئاستی نێوخۆ، چونکە بەگشتی ئەو ویستە گشتیەی جاران هەبوو بۆ دروستکردنی دەوڵەت لەرێگەی ئامانجێکی سیاسی و سەرکردەکانیەوە، ئێستا ئەو دەنگە بەشێوەیەك لەشێوەکان کزبووە، چونکە سیاسەت بەهۆی میدیا و سۆسیال میدیاوە، تارادەیەك شەفاف بووە و بووەتە کردەیەکی ناشیرین و شوناسە جوگرافیاکەشی بەهۆی دەسەڵاتە سیاسیەکەوە ناشیرین بووە، چونکە ویستی خەڵك بەگشتی بۆ خۆشگوزەرانی و پێکەوەژیانی نەتەوە و ئاینەکان زیاترە، ئەمە کاریگەری لەسەر بوونی فکری ناسیونالیزمیش کردووە بەرامبەر بەئەوانی تر، بەوپێیەی کە زۆربەی نەتەوەکان دوای ئەوەی شاهیدی ئەوەبوون سیاسەت رادەستی بازاڕ و ئابوری کرا، ئیدی نەتەوەخوازی بووە ئامانجی لاوەکی بۆ دەوڵەت.

ئێمە لێرەدا تائەو جێگەیەی فریای چەمکە سیاسیەکانی پەیوەست بە تێرمی دەوڵەت کەوتووین، هەروەها دەستکاری هەندێك کۆنتێکست و وشە و بابەتی زمانەوانی بووینە کە لەچاپی پێشووی هەڵەو کەموکورتی تێدابوو، فریای ئەوەش کەوتووین هەموو لایەنەکان موناقەشە بکەین، چ بەپێی لایەنە فەلسەفیەکە بێت چ لایەنە مێژوویەکە بێت، چ ئەو ستایلە نوێیەی کە پێناسەیەکی نوێی بەچەمکی دەوڵەت بەخشیوە، بەهیوای ئەوەی ئەم کتێبە بتوانێ موناقەشەیەکی فکری بەرهەمبهێنێ و وەکو لێکۆڵینەوەیەکی جددی تەماشای بکرێت و کتێبخانەی کوردیش دەوڵەمەند بکات.

سمکۆ محەمەد
20/2/2022